Antoon Markus (1870-1955), landschapschilder aan de kolk 'de Pas'

door: Geert Visser

"De Witte Hut lag voor me…een blank gekalkt boerenhuis, in 'n bongerd met knoestige, naakte boomen, aan de voet van den dijk, die van Elden naar Driel kronkelt."

Met dit citaat begint Leo Lauer in 1915 in het blad 'De Kunst', het leven van de toen nog jonge schilder Antoon Markus in zijn atelier 'de Witte Hut' aan de Drielsedijk in Elden te beschrijven. Antoon Markus is een van de bekendste schilders geweest van de groep kunstenaars die vanaf 1915 aan de zuidzijde van de Veluwezoom gewoond en gewerkt heeft. In Oosterbeek woonden tegelijk met hem: Charles Dankmeijer, Barend Ferwerda en Xeno Münninghoff. Theo Goedvriend verbleef in De Steeg en Gert Stegeman woonde in Arnhem. Van deze schilders was Antoon Markus de meest markante en kleurrijke figuur; tijdens zijn leven werd hij al bijna een legende. Hij was een vrijbuiter en bohémien en door talloze anekdotes werd hij bekend in stad en streek. Antoon werd op 7 september 1870 geboren in Arnhem. Zijn vader was eigenaar van het 'Koffijhuis van ouds de Kastanjeboom' aan de Turfstraat en tevens tekenleraar. Hij gaf hem zijn eerste tekenlessen "want van zijn naamgenoot Antoon Junior wilde hij een tekenaar en schilder maken". Op 18-jarige leeftijd werd Antoon toegelaten tot de Rijksakademie van Beeldende kunsten te Amsterdam waar hij veel geleerd heeft en sterk gevormd is door de pedagogische kwaliteiten van de toenmalige directeur, professor August Allebé.

Een zwerver zoekend naar de schoonheid

Door zijn ongedurige aard maakte hij deze opleiding niet af en keerde na twee jaar terug naar Arnhem. Van daaruit maakte hij vervolgens te voet enkele studiereizen. Via Nijmegen naar Maastricht en vervolgens langs de Maas en Belgische rivieren van Vlaanderen naar Damme. In dit stille stadje heeft hij een fraaie serie gewassen tekeningen gemaakt. Vervolgens ging hij vanuit Oostende naar Londen, waar hij contact legde met de destijds al beroemde schilder Alma Tadema, die hem toestond in zijn atelier te werken. In 1902 keerde hij naar Nederland terug en verbleef enkele jaren in Haarlem, omdat de sfeer van de stad en de nabije duinen hem aantrok.

In 1904 keerde hij terug naar Arnhem waar hij aan de Velperweg een atelier had. In 1907 huurde hij een atelier aan de Drielsedijk in Elden. Omdat het huis witgekalkt was noemde hij het 'de Witte Hut'.

Een jaar na zijn intrek in het atelier in Elden stierven zijn ouders kort na elkaar. Zijn vader had in zijn laatste levensjaren het boek "Arnhem omstreeks het midden van de vorige eeuw" geschreven. Dit historisch standaardwerk wordt tegenwoordig nog vaak geraadpleegd. Markus werd door het verlies van zijn ouders zwaar getroffen. Om zijn verdriet te verwerken ging hij opnieuw op reis. In ongeveer drie maanden wandelde hij de lange weg via Breda, België, de Ardennen, Compiègne naar Parijs. Al schetsend en tekenend legde hij zijn omzwervingen vast. De artistieke bohémien vond 's nachts onderdak bij een boer of sliep in een hooimijt. Tijdens deze voetreizen verrijkte hij zijn kennis in compositie en landschapsopbouw. In Parijs zocht hij inspiratie bij de groten van de Barbizonschool. Deze kunstenaarsstroom is vernoemd naar het Franse plaatsje Barbizon bij Fontainebleau. Markus had zich tijdens zijn studiereis naar Frankrijk in deze stroming verdiept.

Uitgangspunt was het schilderen van landschappen zonder opsmuk; dit als reactie op de romantiek. Er werd geschilderd in de vrije natuur, waar veel aandacht besteed werd aan het neerzetten van kleuren die een bepaalde stemming aangaven. Na anderhalf

jaar kreeg hij heimwee en keerde terug naar 'de Witte Hut' in Elden, waar hij zijn rust terugvond.

Antoon Markus zittend bij zijn huis 'De Witte Hut'. (Afbeelding uit het blad 'Het Leven').

De Eldensche Meester

Zijn atelier bevond zich op de bovenverdieping en was bereikbaar via een buitentrap langs de gevel. De huur bedroeg 30 gulden per jaar.

Antoon Markus in zijn atelier 'De Witte Hut', met aan een waslijn zijn collectie wandelstokken. (Afbeelding uit het blad 'Het Leven').

Het atelier had een prachtig uitzicht naar de stad, maar bood verder weinig comfort. Het water van de kolk gebruikte hij voor het wassen, drinken en koken. Markus had een soort bedstee gemaakt van een kast. Over het water van de kolk heeft Markus de journalist en vriend Leo Lauer de volgende anekdote verteld:

Bij een bezoek aan het atelier van twee Haagse dames had ik voor hen thee gezet. De dames, die echte theekenners waren, informeerden naar de herkomst van deze ongekend geurige thee. Het antwoord van de schilder was dat niet de thee zelf zo goed smaakte, maar dat vooral de kwaliteit van het water zo goed was. Het verhaal gaat dat Markus daarna regelmatig Eldensch kolkwater in kruikjes naar Den Haag heeft geëxporteerd.

De foto op de volgende pagina, van de kolk 'de Pas', is gemaakt in 1915, het laatste jaar dat Markus in Elden woonde. De foto is gemaakt door Katharina Eleonora Behrend en maakt deel uit van de collectie van het Nationaal Fotomuseum in Rotterdam. Waarschijnlijk is deze fotografe bij Markus op bezoek geweest. Markus was bevriend met veel fotografen en liet zichzelf ook graag op de

gevoelige plaat vastleggen, al dan niet in een excentrieke pose zoals te zien is bij de foto's over Markus . Hofstede 'de Pas', de kolk en het bijbehorende erf waren rond 1900 eigendom van Willem Jacob Baron van Brakell, voormalig kamerheer van de Koning.

Het kleine boerderijtje links op deze foto is de plek waar nu het witte huis van de familie Schouten staat. Dit huis is rond 1920 gebouwd, nadat het boerderijtje door een storm was ingestort.
De boerderij rechts hiervan is de hofstede 'de Pas' of zoals Markus het noemde 'de Witte Hut'. Dit pand is rond 1970 gesloopt voor een geplande weg die er nooit is gekomen. De familie Buurman heeft als laatste in dit pand gewoond. Op de foto zijn achter de huizen de hoge bomen van Westerveld te zien. De rij populieren geheel rechts stonden langs de Klapstraat.
Van dat stukje Klapstraat heeft Markus een prachtig schilderij gemaakt.
Katharina Behrend heeft de foto in het voorjaar gemaakt. Er is nog nauwelijks blad aan de bomen en het water in de kolk staat hoog. Op de voorgrond staan knotwilgen in het water. Op deze plek schilderde Markus graag en hij heeft daar onder de knotwilgen zijn verlovingsfeest in mei 1915 gevierd.

In Elden en omstreken was Markus een bekend figuur, die gemakkelijk contact legde met de dorpelingen. Van hem is bekend dat hij het vanzelfsprekend vond om bij boerenfamilies aan te schuiven tijdens de maaltijd. Zijn atelier was een chaotisch vertrek waar de schildersezel stond tussen boeken, schilderijen en andere attributen. Markus hield van het Betuwse landschap en het rivierenland en hij werd toen door zijn collega-schilders vaak de 'Eldensche Meester' genoemd.
Ondanks zijn ogenschijnlijk chaotisch leven hield Markus een keurige boekhouding bij van zijn artistiek werk. Al zijn werken werden genummerd en genoteerd in kasboeken. Deze imposante boekhouding is nog in het bezit van de familie Markus en geeft een prachtig inzicht in zijn grote oeuvre. De uitspraak van een bekende kunstcriticus dat elke echte Arnhemmer een Markus aan de muur heeft, is

misschien wat overdreven, maar het maakt duidelijk hoe populair de schilder was. Het oeuvre van Markus is wijd verspreid. Daaronder bevinden zich tal van werken die in Elden geschilderd of getekend zijn.

Antoon Markus aan het werk in zijn atelier (foto uit het archief van schoondochter mevrouw Markus).

Er zal zeker een deel verloren zijn gegaan, zoals een prachtige muurschildering in café 'De Betuwe' in Elden. Mevrouw Miep Raben, dochter van de voormalige eigenaar van dit café, weet zich nog goed te herinneren dat bij het slopen van een muur in het café net na de oorlog, een prachtige wandschildering van Markus achter het behang tevoorschijn kwam. Markus had daar een dorpsgezicht van Elden geschilderd, de plek waar nu de Brink is. In die tijd lag er nog een restant van de oude Grift. De muur kon niet behouden blijven, ook is er helaas geen foto van de muurschildering gemaakt. De opdracht voor de muurschildering heeft Markus gekregen van de toenmalige uitbater en eigenaar van het café, de heer Voorthuizen. Misschien was hij ook de waard die de jolige Markus met hulp van de politie uit de kroeg heeft gezet. Een anekdote die door Leo Lauer is opgeschreven. De waard was niet gediend van de fratsen en kwinkslagen van de landschapschilder. Door zijn verwijdering uit het café verliet ook al het publiek de zaak, iets waar de waard niet op had gerekend. Antoon Markus bleef lang vrijgezel. Hij was de veertig al gepasseerd toen hij Anna Balster, die zeventien jaar jonger was, leerde kennen. Anna kwam uit Olst en was als kamermeisje werkzaam in hotel Du Soleil aan de Oude Kraan. Voordat ze op 19 augustus 1915 in het huwelijk traden gaven ze voor vrienden en bekenden een geweldig feest aan de kolk bij 'de Witte Hut'. Daarna vestigde het echtpaar Markus zich in Oosterbeek waar ze een dochter en een zoon kregen: Aaltje en Antoon. In Oosterbeek kwam een einde aan zijn wilde jaren en zijn zwerversleven.

Het verlovingspaar Antoon Markus en Anna Balster met hun gasten in mei 1915 bij kolk 'de Pas'.
(foto uit het archief van schoondochter mevrouw Markus).

Antoon Markus aan het werk in zijn atelier (foto uit het archief van schoondochter mevrouw Markus).

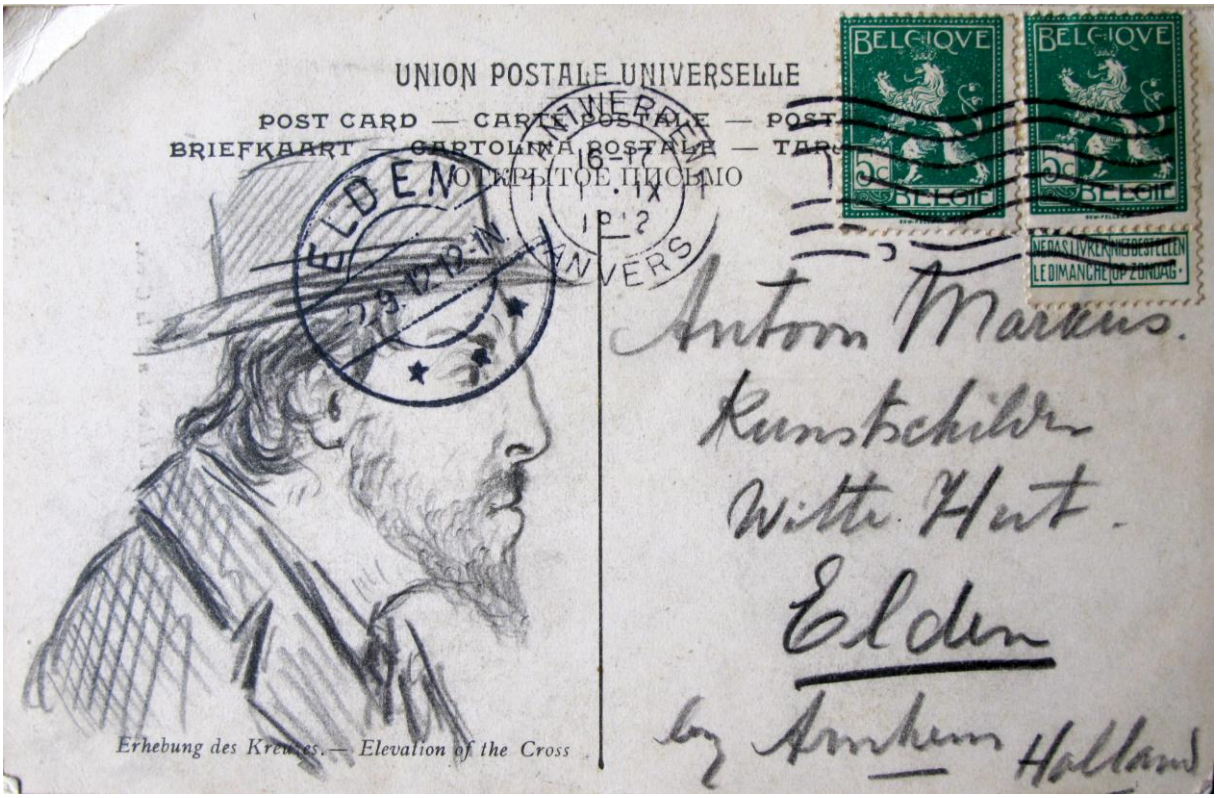

Een kaart voor Antoon Markus van een vriend uit België (29-12- 1912). En die kaart komt nog aan ook!

Schilderen in de rust van Oosterbeek

In Oosterbeek ontwikkelde Markus zich verder tot landschapschilder, die werkte in de trant van de schilders van de School van Barbizon. Markus gaf soms enkele privélessen maar moest van de kunst zijn gezin onderhouden. Veel van zijn schilderijen zijn verkocht via de Arnhemse kunsthandelaar Henri van Lerven, die ook schilder en plateelbakker was. Henri staat ook op de verlovingsfoto bij de kolk tussen Antoon en Anna. Antoon Markus overleed te Oosterbeek op 17 december 1955 op 85-jarige leeftijd. Zijn kleurrijk leven en een deel van zijn artistiek werk maken deel uit van de Eldense geschiedenis.

Bronnen

Van een Wilde Droomer, door Leo Lauer 1915, Het leven.

Naar de Witte Hut, door Leo Lauer, 1915, de Kunst.

Markus 70 jaar, Arnhemsche Courant 24 juli 1940.

Antoon Markus, zwerver, bohémien en kunstenaar, Dick van Veelen.

Archief en verhalen van mevrouw Markus in Voorschoten, schoondochter van de schilder Antoon Markus.